

LJUDSKA PRAVA KAO DJELOTVORAN PUT SALEZIJANSKOG ODGOJNOG POSLANJA

Rezultati istraživanja među sabornicima 26. općeg sabora

VITO ORLANDO

Università Pontificia Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1, 00139 Roma, Italija

Primljeno:
7. 1. 2009.

Izlaganje na
znanstvenom skupu

UDK
271.789:1:341.231.14
37.014.53: 341.231.14

Sažetak

Autor ukratko prikazuje istraživanje provedeno među sudionicima 26. općeg sabora Salezijanske družbe. Tim se istraživanjem željelo ustanoviti u kojoj su mjeri ljudska prava zastupljena u razmišljanju i djelovanju salezijanaca diljem svijeta. Odgoj je važan za zajednički ljudski život, a ljudska prava mogu biti poticaj i put za ostvarivanje zajedništva s čitavim svijetom. Kultura ljudskih prava i pedagogija ljudskih prava te promicanje vrednote osobe i njezinog dostojanstva pomažu odgajateljima da otkriju i promiču prava osoba i njihovo neotuđivo dostojanstvo radi razvoja miroljubivog suživota u današnjem multikulturalnom društvu. Provedeno istraživanje pokazuje u kojoj mjeri u odgojnim ustanovama postoje razni pothvati promicanja i zaštite prava maloljetnika, tko i na koji način to čini, što je konkretno postignuto te što bi trebalo načiniti u okviru cjeloživotne formacije odgajatelja. Potrebno je daljnje produbljivanje značenja odgoja za ljudska prava kako bi ih se uklopilo u moguće ciljeve i sadržaje evangelizacije i odgojno-pastoralnog djelovanja.

Ključne riječi: preventivni sustav i ljudska prava, istraživanje, vrednota osobe

UVOD

Prijedlog da proučim ovu temu u meni je pobudio veliko zanimanje iz različitih razloga. Otkad sam počeo predavati socijalnu pedagogiju na Salezijanskome papinskom sveučilištu u Rimu, nastojao sam razmišljati i tražiti odgovarajuće dokumente koji bi mi pomogli da prepoznam ono što je »specifično za salezijansku socijalnu pedagogiju«. Ujedno sam se pitao kako bi se mogao opisati profil don Bosca kao socijalnog pedagoga.

Riječ je o zanimanju i istraživanju koje još uvijek traje. Nadam se da će mi vri-

jeme omogućiti da ostvarim značajne rezultate koji će biti korisni onima koji rade na ostvarivanju salezijanskog poslanja u svijetu.

Na ovo moje razmišljanje potaknuo me i poziv sabornika 25. općeg sabora – »odgojna globalizacija«, »osnažiti mlade i dati im nadu«¹. Zamislljao sam tu globalizaciju ne kao stvaranje neke multinacionalne odgojne organizacije, nego kao životnu ener-

¹ 25. opći sabor Družbe sv. Franje Saleškoga, *Salezijanska zajednica danas*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2002, br. 140.

giju koja se je sposobna širiti i posvuda u svijetu okupljati one kojima je na srcu odgoj kako bi postali »dobročinitelji čovječanstva« prihvaćajući temeljni zadatak čovječanstva, svakoga društva i svakoga odraslog čovjeka u svakom vremenu: prenositi kulturu života kako bi se svakomu pomoglo da postane »svjestan, slobodan i odgovoran građanin svijeta«. ²

1. DVA PROVIDONOSNA DOGAĐAJA

Sve ono o čemu sam tek sanjao i što sam zamišljao kao moguće ostvarivanje, učinilo mi se mogućim i u praksi ostvarivim zahvaljujući poticaju Pobudnice 2008. Ljudska prava su danas »prvenstveni cilj novog odgoja«, djelotvoran put za promišljanje i ponovno predlaganje preventivnog sustava na svjetskoj razini.

Međutim, kako to ostvariti? Kako prijeći od zamišljanja i poziva, dakle od teorije, na ovjerovljenje i konkretno vrednovanje mogućnosti njegovoga praktičnog ostvarivanja?

Ne smatram pretjeranim reći kako je u ovom konkretnom slučaju providnost potaknula VIS da me uključi u projekt senzibiliziranja za angažman koji je za njih već projekt i plodan doprinos promicanju prava djece (i ljudskih prava općenito) ondje gdje postoji najveća opasnost njihova iskorištavanja i instrumentaliziranja.

Ostvarivanje je započelo okupljanjem znanstvenog vijeća Kongresa. Tada mi je povjeren zadatak da načinim upitnik radi preispitivanja i vrednovanja stvarnog stanja u Salezijanskoj družbi u vezi s pozornošću, vrednovanjem, promicanjem i senzibiliziranjem za ljudska prava u raznim dijelovima svijeta.

Budući da sam u to preispitivanje i vrednovanje odlučio uključiti osobe koje predstavljaju Salezijansku družbu i koje su odgovorne za salezijansko poslanje, tj. sabor-

nike 26. općeg sabora, nastojao sam takav upitnik koji će pomoći da se utvrdi postojeća razina angažiranosti u projektu i njihovih aktivnih sudionika. U tu sam svrhu točno naveo posebnost djela, razinu senzibilnosti, stvarno ostvarivanje ljudskih prava u konkretnim ustanovama pojedine provincije, kao i ono što bi valjalo ponuditi salezijancima kako bi se povećala njihova sposobnost da »odgajaju promičući ljudska prava«.

Ti vidovi procjene situacije izgledali su bitni za stvaranje pregleda postojećeg stanja i za vrednovanje stvarnosti i stvarnih potreba kako bi se poboljšala situacija.

Međutim, ne može se zamisliti promotivno odgojno djelovanje ako se u nj ne uloži energija, zanos, kreativnost... koji ne proizlaze iz inteligencije i srca odgajatelja nedostaje li unutarnjih resursa koji ih mogu poticati i dovesti do konkretnog ostvarivanja.

Unutarnju energiju hrane uvjerenja i duhovna skrb koji povezuju ljudsko djelovanje s Božjim naumom za spasenje čovječanstva.

Sigurnost da Bog zove na ostvarivanje (upotpunjavanje) njegova djela stvaranja i spasenja (utemeljenost stvaranja) je uvjet da odgojno djelo nađe drugo obzorje i da se može živjeti kao pastoralno djelovanje usmjereno prema izgradnji kraljevstva Božjega... kako bi se u srcu svakog čovjeka upriputnila radost zato što je izabran i spašen.

Radi istraživanja tih uvjerenja i unutarnje energije koju treba uložiti u odgojno-pastoralno poslanje, sabornicima su postavljena dva pitanja kako bi se istražila njihova uvjerenja o povezanosti brige za

² PAPINSKA AKADEMIJA ZNANOSTI – PAPINSKA AKADEMIJA SOCIJALNIH ZNANOSTI, *Poruka u vezi s temom »Globalizacija i odgoj«*, na kraju prvoga zajedničkog seminara, 16-17. studenoga 2005, Casina Pio IV.

ljudska prava i promicanja ljudskih prava s aktualiziranjem i očuvanjem preventivnog sustava, s promicanjem čovjeka i društva pomoću angažiranja za pravednije društvo. Ujedno se htjelo utvrditi i postoji li povezanost između brige za ljudska prava i promicanja ljudskih prava i evangelizacije, ostvarivanja novoga svijeta i mogućnosti otvaranja onostranomu. Drugim riječima, htjelo se otkriti kako se priznaje i konkretizira načelo utjelovljenja odnosno načelo pobožanstvenjenja čovjeka.

Smatrao sam da je to produblivanje analize nužno kako bi se moglo vrednovati i tumačiti u kojoj su mjeri salezijanci usvojili razmišljanje koje postoji već desetljećima, ali nije uvijek i svima svojstveno: od »milosti jedinstva« do odgajanja evangelizirajući i svijesti da odgoj pomaže otkrivati značenje, vrijednost i dostojanstvo života te ga otvara punini koju nam je Gospodin došao objaviti i ponuditi svojim evanđeljem i svojim Vazmom.

Ukratko, postoji određena mistika odgoja i odgajatelja koja je uvijek nužni uvjet za autentično ispunjivanje salezijanskog odgojnog poslanja.

2. USTROJ ISTRAŽIVANJA

U svjetlu svega toga bolje se shvaća snažan poticaj koji nudi razmišljanje o temi »Preventivi sustav i ljudska prava« zajedno s velikim perspektivama i potrebama koje otkriva.

Kako to priopćiti salezijancima i s njima o tome razmijeniti mišljenje vrednujući spomenuto istraživanje?

Odmah bih želio pojasniti da nije riječ o instrumentaliziranju istraživanja radi nametanja osobnih gledišta neprimjerenih ciljevima i sadržajima što su ih izrazili sabornici koji su sudjelovali u istraživanju. Riječ je prije svega o pozornosti i nužnom preispitivanju kako bi se bolje shvatila isti-

na na koju ukazuje Pobudnica 2008: promicati ljudska prava kao jedan od djelotvornih načina odgajanja s don Boscovim srcem. Stvarni podaci trebaju osim toga biti uvijek popraćeni teoretskim uporištima kako bi ih se moglo tumačiti. Da bi se ispravno shvatili empirijski rezultati, uvijek ih valja staviti u odgovarajući kontekst kako bi se bolje shvatilo njihovo značenje i važnost.

Prema tome, s jedne se strane željelo pomoći da se razumije zašto se razvoj ljudskih prava danas može promatrati kao »odlučujući cilj novog odgoja« u aktualnim društvenim okolnostima i u perspektivi globaliziranog odgojnog angažmana. S druge je strane bilo potrebno podsjetiti na bitna obilježja salezijanske odgojne paradigme kako bi se mogla istaknuti valjanost nove perspektive (briga za ljudska prava i njihovo promicanje) radi novoga suodgovornog odgojnog angažmana, potpuno sukladnog don Boscovu odgojnom duhu i stilu.

Stoga prvo poglavlje izvješća o istraživanju nudi razmišljanja kojima se želi pomoći da se shvati »važnost odgoja za solidaran ljudski suživot«. To uključuje nužnost promišljanja odgoja kao »društvenog dobra« i odgojnog puta ljudskih prava kao uvjeta za »solidarnost s čitavim svijetom«, kako bi se odgoj mogao prihvatiti kao »veliki resurs«, kao blago koje valja prepoznati i vrednovati u današnjem svijetu i u svakom društvu u kojemu živimo.

»Kultura ljudskih prava« i »pedagogija ljudskih prava« mogu omogućiti odgojnim strukturama »da otkriju i promiču urođena prava ljudi i brane njihovo neotuđivo dostojanstvo«³, kako bi se omogućio miroljubiv suživot u današnjem multikultu-

³ G. MORANTE, *Per una pedagogia dei diritti umani*, u: »Note di Pastorale Giovanile« 37(2003)1, 65.

ralnom društvu i uspjele vrednovati razlike u međukulturalnom odgoju.

Međukultura, izgrađujući i vrednujući solidarnost kao »kognitivni, etički i politički resurs«, nastojat će omogućiti demokratski suživot koji poštuje razlike u multikulturalnom društvu. Kako bi se i u toj konkretnoj situaciji omogućio prijelaz iz multikulture u međukulturu, radi stvaranja novog mentaliteta i etosa, traži se snažan odgojni angažman, koji će biti »sposoban uspostavljati suglasnost, zajedničko djelovanje, planetarne veze i nove postupke razvoja znanja, koji će brižno paziti na složenost, različitost i na metakognitivna obzorja«⁴.

Stoga interkulturalni odgoj, posebice u susretu, sučeljavanjima i izravnom dijalogu među konkretnim osobama može potaknuti prepoznavanje i širenje zajedničke humanosti, a to konkretno znači »zajedničko prepoznavanje prava, prava koja proizlaze i razjašnjavaju se upravo na temelju te zajedničke humanosti«⁵.

S jedne je strane nužno da ta prava koja se pojavljuju budu »priznata, proglašena i branjena«, a s druge je nužno da se o njima opsežno raspravlja, jer su ona temeljna pretpostavka »najnovije prekretnice u našoj povijesti, pri čemu se čini da se inovacija i humanost po mnogočemu povezuju, a čini nam se da je to povezivanje i sve nužnije«⁶.

Riječ je o »načelu-nadi« koje je zasjenjeno nemalim brojem prepreka što ih globalizacija nosi sa sobom i, posebice, činjenicom da bi trijumf tehnike mogao zamračiti upravo ono što ljudska prava žele pomoći prepoznati kao prvenstveno na planetarnoj razini: vrednotu osobe i njezino dostojanstvo.

U drugom poglavlju sam podsjetio na bitne elemente salezijanske odgojne paradigme, na stožerne točke »salezijanskog

odgojnog kompasa« kako bih vrednovao njegovu važnost i ujedno uočio nužnost nove pozornosti u situaciji »izvanredne potrebe odgoja«.

Cilj drugog poglavlja je pomoći da se shvati kako bi se mogla zamisliti i ostvariti globalizacija odgojnog angažmana kao specifičnog zadatka za novo tisućljeće. To razmišljanje se, očito je, usmjeruje na perspektivu ljudskih prava kao »odlučujućeg cilja« novog odgoja. Riječ je o tome da se shvati kako je moguće promijeniti motivaciju našeg djelovanja da bi se priznalo dostojanstvo svakog djeteta, kako je moguće jasnije izraziti »pedagogiju poštivanja dječaka« radi promicanja njegove odgovornosti i neovisnost itd.

Zadatak ni u kom slučaju nije nevažan, a cilj se ne može ni lako niti brzo postići. Svakako se ne može lako i brzo ostvariti kulturalna promjena pomoću odgojnog sustava, jer će biti mnogo očiju koje neće htjeti priznati problematičnost stanja maloljetnika, a jednako tako i mnogo srdaca koja odbijaju samokritiku kad je posrijedi određeni uobičajeni način djelovanja i postupaka prema mladima. Jednako tako neće biti lako prihvatiti značajne promjene kako bi se doista ostvario »izbor u korist onih koji su najisključeniji i najviše na rubu«.

Htjeti promijeniti društvo iznutra, obavljajući naše odgojno poslanje, znači probuditi kulturalne i socijalne energije kako bi se nadvladala očita nepravda. To znači apelirati na socijalnu odgovornost svijtu te se otvoriti razumom i voljom »prema zahjevima dobra«⁷.

»Kao ponizna evandeoska prethodnica moramo nastojati promicati kolektivnu pe-

⁴ F. CAMBI, *Incontro e dialogo*, str. 46.

⁵ *Isto*.

⁶ *Isto*, str. 51.

⁷ BENEDIKT XVI, *Deus Caritas est*, br. 28.

dagogiju kako bismo ponudili konkretne puteve i projekte u koje ćemo se i mi uključiti solidarnim i velikodušnim načinom života.«⁸

Kako sve to ne bi ostalo čista utopija, nego da mogne postati konkretno i svakodnevno prakticiranje nade, a ujedno i da se ne upadne u rizik da budemo naivni i nespremni u tom projektu za »novi humanizam« u vrijeme globalizacije pomoću odgojnog projekta polazeći od promicanja i obrane prava maloljetnika, moramo pronaći djelotvorne načine našega društvenog angažmana i usvojiti sve jasniju svijest o njegovoj političkoj važnosti. Nužno je uočiti i važnost promicanja odgoja za građanstvo i protagonizam na društvenom području. To je »mjesto za prakticiranje kreposti u svakodnevici koje može promijeniti naš osobni i društveni život«.⁹

Riječ je o postupku koji će na prikladan način pomoći da naš odgojni zadatak pokaže istinsku proročku hrabrost.

3. REZULTAT ISTRAŽIVANJA MEĐU SABORNICIMA 26. OPĆEG SABORA

Analizu započinjem postavljajući pitanje: Kolika je danas briga za zaštitu i promicanje ljudskih prava, posebice maloljetnika, u salezijanskom odgojnom djelovanju u raznim dijelovima svijeta?

3.1. Procjena situacije

Na početku se željelo utvrditi postoje li među današnjim djelatnostima salezijanaca u raznim provincijama projekti, iskustva, specifične ustanove i posebni zadaci posvećeni odgoju, promicanju i obrani ljudskih prava, posebice prava maloljetnika. Vršiti se to u skladu s posebno načinjenim projektom i formalno definiranim sadržajima ili je riječ o djelovanju koje je

obilježeno stilom i brigom za ono što se događa u vlastitom okruženju te uključivanjem u javno djelovanje koje je na bilo koji način povezano s ljudskim pravima.

Ta analiza proširena je na razne oblike odgojnog djelovanja i na razne načine angažiranja, pa i pojedinih salezijanaca, koji mogu biti znak revnog rada za pravdu i društvenu solidarnost.

Važno je i vrednovati posljedice te svijesti te je li ona u stanju potaknuti odgovarajuće djelatnosti, vodeći prema uočavanju i ostvarivanju specifičnih razrađenih planova sudjelovanja u odgoju za ljudska prava i njihovu promicanju, bilo unutar salezijanskih zajednica bilo u njihovu priključivanju drugim ustanovama na pojedinom području.

Na kraju ovog analitičkog dijela koji procjenjuje situaciju, u upitnik smo uključili pitanje kojim pozivamo ispitanike da izraze sposobnost i kakvoću osjetljivosti te volju da se počnu poštivati ljudska prava u svemu onome što se čini u provincijalnim ustanovama. Slaba bi naime bila utjeha uočiti zamjetljivu pozornost na razini odgojne osjetljivosti i nepoštivanje ljudskih prava onih koji rade u ustanovama u kojima se nastoji promicati ta osjetljivost.

Daljnje pitanje prvoga dijela upitnika namijenjenog sabornicima tražilo je da se pojasni što bi trebalo učiniti kako bi se salezijancima pomoglo da na odgovarajući način iskažu brigu za ljudska prava u svom odgojnom djelovanju.

Stoga smo smatrali da je važno saslušati prijedloge provincijala i delegata 26. općeg sabora radi usmjeravanja izbora djelatnosti i pripreme pomagala za povećanje mogućnosti djelovanja u odgoju i promicanju ljudskih prava.

⁸ J. E. VECCHI, *Si commosse per loro*, str. 32.

⁹ F. MOTTO, *Ripartire da Don Bosco*, str. 166.

A. Shematski prikaz A

Postojanje ili nepostojanje djelovanja u korist promicanja i/ili zaštite ljudskih prava, posebice maloljetnika i pokretača takvih aktivnosti (onih koji se njima bave).

85,2% sabornika ukazalo je na postojanje sličnih djelatnosti u vlastitoj provinciji; samo ih je 12,8% izjavilo da nema ničega sličnoga u njihovoj redovničkoj provinciji.

Djela promicanja/zaštite prava maloljetnika

Djelo	ukupno
nije naznačeno	9,4
dječaci s ulice	26,0
formacija maloljetnika u nevoljama	32,3
prihvatanje maloljetnika, stranaca i drugih	24,4
kulturalna djela senzibiliziranja	26,8
provincijalni planovi za promicanje i/ili predusretanje	15,7
razna formativna značajna djela	44,8
drugo	3,2
sveukupno	100,0

Slika postojećega stanja potanko je prikazana u sljedećoj tablici, bilo kao raznolikost djela bilo inicijatora, tj. onih koji na tome rade.

B. Modaliteti odgoja za ljudska prava i postignute razine

Briga za ljudska prava i njihovo promicanje može biti namjerna ili nenamjerna.

- *prihvat dječaka s ulice*: krov za one koji nemaju ni kuće ni obitelji, iskazivanje pažnje maloljetnicima koji su bez ikakva oslonca
- *ponuda formativnih mogućnosti maloljetnicima u opasnosti*: uvođenje u posao, brzi tečajevi za obučavanje itd.
- *zajednice za prihvat, kuće-obitelji*, centri za maloljetne strance bez pratnje
- značajna djela kulturalnog obilježja koja teže *senzibiliziranju za položaj maloljetnika* u nevoljama
- *provincijalni planovi prevencije-promicanja*, projekti zaštite i obrane od zloporabe maloljetnika
- svi oblici *formativne djelatnosti*, bilo da se odnose na maloljetnike bilo na one koji ih formiraju

Tko se bavi značajnim djelima promicanja/zaštite prava maloljetnika:

Značajno djelo	ukupno
nije naznačeno	3,9
pojedini salezijanci	24,4
cijele zajednice	37,0
skupine salezijanaca i laika	56,7
organizacije nastale u tu svrhu u salezijanskom okruženju	21,3
organizacije koje koordiniraju salezijanci	15,0
poneki salezijanac koji sudjeluje u nesalezijanskoj organizaciji	16,5
drugo	16,5
sveukupno	100,0

Još uvijek se, u mnogočemu, nalazimo u fazi u kojoj se pojedinac dobre volje počinje zanimati za određena iskustva, ali daje prednost institucionalno fleksibilnim iskustvima kako bi slobodnije mogao provjeriti utjecaj i djelotvornost određenog angažmana i na crkvenoj i na društvenoj razini.

U svakom slučaju, značajno je da postoje zajednice koje su angažirane u promicanju i zaštiti najpotrebitijih maloljetnika, bilo na izvorn način i u znaku vjernosti salezijanskoj karizmi, bilo kao znak dijaloga i suradnje s drugim značajnim djelima.

Može se ostvarivati u institucionalnom okruženju odnosno u redovitoj djelatnosti u svakodnevnom životu. Stoga se govori o formalnom, neformalnom i informalnom odgoju, svaki put imajući na umu njegove specifične modalitete i ostvarivanje.

Na kojoj se razini nalazimo bilo s obzirom na proširenost djelovanja i pothvata, bilo s obzirom na razinu senzibiliziranja za odgoj i promicanje ljudskih prava u provinciji?

Modalitet odgoja za ljudska prava

Modalitet odgoja za ljudska prava	ukupno
nije prikazano	13,4
formalni odgoj u školama	36,9
neformalni odgoj	53,7
informalni odgoj	47,7
drugo	18,8
sveukupno	100,0

Sabornike smo zamolili da se izravno izjasne o ta dva vida nastojeći odrediti mjesto za situaciju u kojoj se nalazi njihova provincija na hijerarhijskoj ljestvici koja označava razne razine svijesti, bilo s obzirom na odgoj bilo s obzirom na promicanje ljudskih prava. Kako bi se mogle bolje vrednovati razne razine koje su postignute u pojedinim regijama, osim postotaka na temelju danih odgovora, izračunali smo i sveukupnu aritmetičku sredinu i značajnost razlika među pojedinim regijama.

Formalni odgoj

- povezivanje sa specifičnim predmetima, aktivne metodologije učenja
- sudjelovanje u značajnim djelima i tijelima

Neformalni odgoj

- obostrano poštivanje, osvješćivanje, sudjelovanje u volontarijatu, susreti sa svjedocima...

Informalni odgoj

- uobičajeni odnosi i situacije, manifestacije, apeli, natjecanja itd.

Razine koje su postignute s obzirom na odgoj i promicanje ljudskih prava

razine odgoja u ljudskim pravima	ukupno
1. ne činimo ništa	8,7
2. nešto, ali gotovo beznačajno na lokalnoj razini	11,4
3. nema kontinuiteta	24,8
4. nalazimo se u fazi senzibiliziranja	47,0
5. postignuta je dobra svijest	18,1
6. uključeni smo u valjane projekte	32,2
7. sposobni smo za važne projekte	10,7
8. širimo sudjelovanje na Salezijansku obitelj	26,2
9. drugo	6,7
10. bez odgovora	3,4
prosjeak	5,176

razine promicanja ljudskih prava	ukupno
1. ne činimo ništa	4,7
2. nešto, ali gotovo beznačajno na lokalnoj razini	10,4
3. nema kontinuiteta	17,3
4. nalazimo se u fazi senzibiliziranja	4,6
5. postignuta je dobra svijest	40,3
6. uključeni smo u valjane projekte	17,4
7. sposobni smo za važne projekte	22,1
8. širimo sudjelovanje na Salezijansku obitelj	26,2
9. drugo	2,0
10. bez odgovora	6,0
srednji rezultat	4,855

Sveukupna srednja razina s obzirom na odgoj u ljudskim pravima za sve salezijance izražena je srednjim rezultatom.

Imajući na umu odgovore i mjesto u hijerarhiji ponuđenih mogućnosti, izmjerili smo srednji rezultat koji ide od 1 do 8, od manje pozitivnog prema pozitivnijem. *Srednji rezultat koji iskazuje aktualno stanje Družbe je 5,176.* Prema tome, oko petog stupnja naše ljestvice očituje se razina: senzibilizacija koja se otvara prema svijesti; svijest kojoj je potrebna pozornost, preispitivanje, razlučivanje, kako bi ojačala i dozrela sposobnost za uvjerljive prijedloge koji uključuju i druge.

potrebe salezijanaca	ukupno
nije navedeno	4,7
formativni susreti	61,7
briga o temeljnoj formaciji	59,1
priprema pomagala za formativne susrete	49,0
virtualni prostor za susrete i ponudu materijala	30,2
stvaranje salezijanske virtualne mreže	40,9
pomagala za »prevođenje« Pobudnice u konkretna djela	57,7
drugo	3,4
sveukupno	100,0¹⁰

Sveukupna srednja razina u vezi s promicanjem ljudskih prava za sve salezijance na svijetu očituje se općim srednjim rezultatom 4,855, koji je izračunat na progresivnim vrijednostima od 1 do 7, budući da ima 7 hijerarhijskih vrijednosti. To znači da se stanje, u prosjeku približava petom hijerarhijskom stupnju (postoji raširena senzibilizacija i sve je veće uključivanje u značajne inicijative).

C. Potrebe pojedinih salezijanaca da uzmognu odgajati »promičući ljudska prava«.

Nakon što smo proučili sve ono što nam je moglo poslužiti za detaljan prikaz postojećega stanja, nismo mogli ne tražiti prijedloge o konkretnim potrebama salezijanaca u raznim provincijama kako bi stvarno bili u stanju promicati prava u svojim odgovornim ustanovama.

D. U svjetlu prikazanih podataka dobro je skrenuti pozornost na nekoliko važnih aspekata.

Hitna potreba za formacijom: pozornost, senzibilizacija i sposobnost interveniranja povezani su uz sposobnost ponude formativnih puteva, proširenih i na Salezijansku obitelj.

Potreba za odgovarajućim pomagalicama: potreba za dobrim pomagalicama, prikladnim materijalima koji omogućuju laku pripremu formativnih susreta.

Novi prostori odnosa i razmjene: virtualni prostor promatra se kao nova mogućnost

- za stvaranje salezijanske mreže odgoja o ljudskim pravima,
- za promicanje kontakata i razmjene materijala među prostorno udaljenim zajednicama.

Problem ima planetarnu dimenziju i treba sačuvati širinu svjetskog pogleda:

- radi nadilaženja opasnosti da svaka stvarnost mjeri vlastitu pastoralnu temperaturu osvrćući se na samu sebe
- radi shvaćanja pitanja ljudskih prava polazeći od mnogostrukosti kultural-

¹⁰ Zbroj postotaka veći je od 100 jer je svatko mogao dati više odgovora na pitanja.

nih perspektiva, kao i stoga da se na najzahtjevniji način promijeni vlastita crkvena i društvena prisutnost;

- radi mogućnosti sučeljavanja s jasnijom sviješću o prijekoj potrebi za ekipnim djelovanjem: razne salezijanske provincije trebaju surađivati kako bi talenti jednog područja bili povezani s talentima drugog područja. Samo pomoću dijaloga moguć je angažman za izgradnju hrabrih puteva pomaganja prava.

Valja premisliti oblike sudjelovanja i protagonizma u brizi za ljudska prava i njihovu promicanju:

- radi povećanja suradničke sposobnosti unutar salezijanskih struktura
- radi nadvladavanja suradničkog oblika sudjelovanja u iskustvima prema logici koja je više podložnička negoli istinski suradnička (pri čemu odnos redovnika i laika nije manje važan)
- radi davanja prvenstva pitanjima *kako* i *zašto* se promiču određena djela i radi spašavanja središnjeg mjesta odgojnog odnosa, vrednovanja djece kao ploda i znaka djelotvorne kršćanske ljubavi i postojane duhovnosti.

Valja ponovno krenuti od formacije:

- težeći prema *biti*, prije nego prema *znati* i *činiti*,
- obogaćujući egzistencijalne kompetencije, prije negoli kulturalne ili tehničke,
- ne stavljajući u vremenski slijed formaciju i akciju, jer je jedna blisko povezana s drugom.

3.2. Produbljivanje značenja odgojnog puta o ljudskim pravima

Provjera trenutnog stanja nije se zaustavila na tome što se radi i tko to radi. Kako bi se uočila inovativna važnost toga novog odgojnog puta, željeli smo proučiti razine svijesti salezijanaca o odgojnoj i pa-

storalnoj valjanosti u odgoju i u promicanju ljudskih prava.

Značenje tih vrednovanja je sljedeće: ako salezijanci nisu stvarno uvjereni da »put ljudskih prava« omogućuje puno ostvarivanje njihove odgojne zadaće i poslanja, jasno je da će se u najvećoj mogućoj mjeri angažirati u nekom značajnom djelu, ali neće ići dalje od toga. Nastavit će raditi sve ono što su radili dotad i neće smatrati da je korisno i nužno promišljati konkretno ostvarivanje preventivnog sustava u perspektivi ljudskih prava i, posebice, prava maloljetnika.

Ovdje ćemo ukratko prikazati taj dio, iako to može zahtijevati određen intelektualni napor. Svi koji to žele mogu u cjelovitom prikazu istraživanja u četvrtom poglavlju osobno proučiti pojedinosti. U ovom kratkom prikazu nastojat ćemo biti jednostavni i jasni kako bismo svima pomogli da shvate rezultate istraživanja.

3.2.1. Odgojna djelotvornost ljudskih prava

U 12. pitanju iz Upitnika bilo je predloženo nekoliko ciljeva koje smo željeli provjeriti radi vrednovanja stvarnog poimanja djelotvornosti odgoja o ljudskim pravima i njihova promicanja. Za svaki od tih ciljeva dali smo nekoliko mogućih odgovora na pitanje.

Okupljajući razne dijelove pitanja, u sljedećoj shemi možemo prikazati potpunu sliku onoga što smo htjeli istražiti.

Tako su npr. u 12. pitanju mogući odgovori: (1) promicanje kulture života, (3) priznavanje drugoga, različitoga, (4) poštivanje dostojanstva života svijuu, razni vidovi cilja koji je naznačen kao *antropološko-kulturalni angažman* koji bi se mogao postići angažiranjem u odgoju i promicanju ljudskih prava. Sabornici su mogli reći smatraju li odgoj i promicanje ljudskih prava

»mного«, »dosta«, »malo« ili »nimalo« djelotvornim za »promicanje kulture života«. Budući da ih ima 72,5% koji su vrlo uvjereni kako odgoj i promicanje ljudskih prava mogu unaprijediti kulturu života, sveukupni prosjek je vrlo blizu vrijednosti 1 (točnije: 1,23).

Za svaki smo cilj izračunali sredinu vrednovanja djelotvornosti, što je plod prosjeka svake mogućnosti koja je povezana sa svakim ciljem. Mjerilo čitanja sredinâ je ono na koje smo već ukazali: što se više približava broju jedan, tim više sabornici smatraju vrlo mogućim postizanje cilja i/ili da će uspjeti ostvariti ono što sadrži svaki vid s kojim je cilj povezan.

Ako se pažljivo promatraju četiri cilja istaknuta masnim slovima u prethodnom uokvirenom shematskom prikazu, jasno se uočava da misli sabornika postaju sve nesigurnije, tj. smanjuje se odgovor »mnogo« te se više teži prema odgovorima »pri-

lično«, a povećavaju se i ocjene »malo« ili »nimalo«. Pokazatelj prosjeka kaže da se ispitanici više slažu kad je riječ o antropološkim ciljevima i ciljevima koji se odnose na društvenu pravdu. Počinju se više razlikovati kad je riječ o specifičnijim odgojnim ciljevima ili je izričito riječ o ostvarivanju preventivnog sustava.

3.2.2. Odgojno-pastoralna djelotvornost ljudskih prava

Kako bi se odgajalo »s don Boscovim srcem«, valja promicati »cjelovit razvoj mladih« otvarajući ih prema religioznom obzoru (pomažući im da otkrivaju svoje dostojanstvo »djece Božje«) kao uvjetu »autentičnosti i punine«.

Prema tome, aktivno se angažirati u odgoju za ljudska prava i njihovo promicanje, posebice kad su posrijedi maloljetnici, kao djelotvornom putu za aktualiziranje preventivnog sustava, treba biti jasno

Odgoj i promicanje ljudskih prava za nas je:

12a. antropološko-kulturalni angažman koji je usmjeren prema [1.280]

- 1. promicanju kulture života [1.23]
- 3. priznavanju drugoga, različitoga [1.51]
- 4. poštivanju dostojanstva života svijui [1.27]

12c. angažman za pravednije društvo [1.536]

- 6. demokratskije društvo otvorenije prema suodgovornosti [1.70]
- 2. suradnja s drugim ustanovama za ostvarivanje pravednijeg društva [1.64]
- 5. prevencija zlorabe moći protiv najslabijih i povreda njihova povjerenja [1.50]
- 9. izgradnja pravednijeg svijeta protiv ekonomskih i političkih moćnika [1.85]

12b. odgojni angažman [1.587]

- 11. promicanje odgoja kao uvjeta za uživanje ljudskih prava [1.57]
- 8. omogućavanje svakomu razvoj u skladu s vlastitim mogućnostima i angažmanom [1.83]
- 7. formiranje za aktivno i odgovorno građanstvo [1.59]

12d. aktualizacija preventivnog sustava [1.634]

- 12. aktualizacija preventivnog sustava počinjući s ljudskim pravima [1.71]
- 10. uključivanje salezijanske pedagogije u sve kulture [1.73]

naznačeno kako bi to mogli shvatiti oni koji djeluju u duhu salezijanske karizme i poslanja, i kao valjana perspektiva za »obnovljeno pastoralno djelovanje«.

Zadnjem pitanjem upitnika koji je bio ponuđen sabornicima željelo se preispitati njihovo shvaćanje djelotvornosti odgojno-pastoralnog djelovanja salezijanaca koji na ljudska prava gledaju kao na konkretno ostvarivanje izričaja *evangelizirati odgajajući*.

I ovdje ćemo upotrijebiti primjer radi lakšeg razumijevanja kako bi se shvatilo kako smo došli do prosječne vrijednosti za svaku naznaku koja je ponuđena za vrednovanje sabornika.

Prosječna vrijednost koja npr. ukazuje na različita mišljenja sabornika o mogućnosti »obogaćivanja humanih sadržaja odgojnog prijedloga« pomoću odgojno-pastoralnog djelovanja koje vodi brigu o ljudskim pravima, postignuta je sveukupnošću postotaka odgovara, a oni su bili sljedeći.

Sveukupni rezultati izneseni su u sljedećoj tablici u kojoj osjenčana polja ukazuju na ciljeve koje smo željeli preispitati u poimanju sabornika. Kao što se može lako prepoznati iz njihove formulacije, postoji stupnjevitost između ljudskih prava i djelovanja sa specifično religiozno-pastoralnim ciljevima.

Što misliš, do koje mjere odgojno-pastoralno djelovanje brine o ljudskim pravima	bez odgovora	mного	prilično	malo	nimalo	prosjeck
1. obogatiti humane sadržaje odgojnog prijedloga	7,4	49,0	34,9	6,7	2,0	1,59

Mogući ciljevi i sadržaji odgojno-pastoralnog djelovanja	prosjeck
A. Zaštita sadržaja odgojnog prijedloga	1,507
Obogatiti odgojni prijedlog humanim sadržajima	1,59
Otkriti i prepoznati vrednotu i dostojanstvo svakoga	1,48
B. Evangelizirati odgajajući	1,640
Djelotvorni odgojni put koji pomaže pri otkrivanju vrednote odgoja za navještaj evanđelja	1,79
Živjeti salezijansko poslanje brinući se za najsiromašnije i za one koji su na rubu	1,53
C. Mogući novi svijet	1,652
Proroštvo novoga svijeta	1,86
Usvojiti konkretne životne uvjete i angažirati se za njihovo poboljšavanje	1,73
Osposobiti Salezijansku družbu za osobno izricanje svoga mišljenja u građanskom društvu na svjetskoj razini	1,72
D. Zahtjev za čovjekovim utjelovljenjem-pobožanstvenjenjem	1,905
Priznati i cijeniti načelo i događaj utjelovljenja	1,92
Otvoriti se prema konačnomu i prema pobožanstvenjenju čovjeka	1,99

Prosjek svakog cilja udaljuje se od veće pozitivnosti koja je, kao što smo spomenuli, 1, kako već teže prema specifično religioznom cilju. Taj proces ide od 1,507 kod odgojnog cilja u pravom smislu riječi, koji je izražavao mogućnost da se upoznaju humani sadržaji i dostojanstvo čovjeka, do 1,905 kod cilja koji je povezan s mogućnošću da se uoči povezanost između utjelovljenja i transcendencije djelujući brižno u pogledu ljudskih prava.

3.2.3. Međuovisnost dviju dimenzija (odgojne i odgojno-pastoralne)

U svjetlu prethodnih rezultata pitamo se: Prema mišljenju koje su izrazili sabornici, može li put ljudskih prava osigurati cjelovitost salezijanskog odgojnog prijedloga? Je li to djelotvoran put, sposoban za novost i za konkretno posredovanje načela utjelovljenja te za otvaranje prema perspektivi pobožanstvenjenja ljudske osobe?

Kao što smo istaknuli, željeli smo provjeriti mišljenja ispitanika o odnosu između odgoja i pastorala, na idealnoj i operativnoj razini. Drugim riječima, željeli smo vidjeti može li salezijansko viđenje pronaći konkretan način ostvarivanja u brizi za ljudska prava, posebice maloljetnika, i njihovu promicanju.

Temeljni razlog te provjere je sljedeći: na tom putu se može inzistirati samo ako postoji uvjerenje da nismo prisiljeni nešto žrtvovati ili zanemariti važne vidove salezijanske pedagogije. Je li prošireno uvjerenje da je to put koji stvarno omogućuje puno ostvarivanje preventivnog sustava? Je li ono što je napisao vrhovni poglavar u komentaru Pobudnice 2008. shvaćeno i prihvaćeno: »Za nas salezijance odgoj za ljudska prava, posebice prava maloljetnika, veoma je važan put ostvarivanja angažmana na prevenciji, cjelovitom ljudskom razvoju i izgradnji ravnopravnijeg, praved-

nijeg i zdravijeg svijeta u raznim kontekstima. Govor ljudskih prava omogućuje nam i dijalog i uključivanje naše pedagogije u razne kulture u svijetu.«¹¹

Ako su ljudska prava i njihovo potvrđivanje znakovi vremena, valja vidjeti kako da ona postanu dio teološkog razmišljanja i kako da ih uvedemo u pastoralno djelovanje. Ako odgoj za ljudska prava može dovesti do priznavanja vrednote i dostojanstva svake osobe, onda može dovesti i do priznavanja događaja utjelovljenja i biti vrednovan kako bi predstavio Krista, »savršenoga čovjeka« koji svakomu tko izabire da ga slijedi omogućuje da »postaje više čovjekom« (GS 41).

Usporedili smo te dvije dimenzije kako bismo uočili eventualnu povezanost, neovisnost, statističku značajnost i kako bismo prema tome shvatili u kakvom su međusobnom odnosu.

Drugim riječima, može li se reći da postoji povezanost između vrednovanja odgojne i pastoralne djelotvornosti? Ako se odgoj za ljudska prava priznaje kao ostvarivanje preventivnog sustava, postoji li jednako tako i uvjerenje da je riječ o mogućnosti ostvarivanja cjelovitog odgoja koji je svojstven salezijanskom poslanju?

Kako bi se preispitalo postojanje eventualnih čimbenika koji mogu povezati ta dva vida i postati elementi koji mogu objasniti razlike s obzirom na prosjek postignutih rezultata, načinili smo faktorsku analizu. Završna matrica istaknula je dva čimbenika s rezultatima koji su prikazani u tablici br. 30.

Kako bi se shvatilo značenje onoga što govorimo, valja pojasniti da je faktorska analiza statistička tehnika koja služi za isticanje »postojanja niza dimenzija koje se

¹¹ P. CHÁVEZ, *Komentar Pobudnice 2008*, str. 26.

Tablica br. 30: *Rezultati faktorske analize*

Ciljevi: konstruirane varijable	Faktor 1	Faktor 2
12a. Antropološko-kulturalni angažman	.104	.749
12b. Angažman za pravednije društvo	.144	.863
12c. Odgojni angažman – cilj	.250	.872
12d. <i>Aktualiziranje preventivnog sustava</i>	.863	.184
13b. <i>Evangelizirati odgajajući</i>	.890	.201
13c. <i>Ostvarivanje novog svijeta</i>	.876	.255
13d. <i>Utjelovljenje-pobožanstvenjenje čovjeka</i>	.885	.129

kriju iza niza međusobnih veza¹². Ako je potrebno vrednovati moguću međusobnu povezanost više odgojnih i odgojno-pastoralnih ciljeva, valja ustanoviti postoje li skrivene zajedničke dimenzije. Ti zajednički elementi pokazali bi međusobnu vezu koja postoji između ta dva vida.

Faktorska analiza koju smo načinili stvarno je pokazala dvije skrivene dimenzije (dva faktora) koji uspijevaju pokazati značajan postotak varijance: prvi 40,4% i drugi 34,4%, dakle sveukupno 74,8%. Pa ipak, posebnost koja proizlazi iz te analize je sljedeća: kao što se može uočiti iz podataka istaknutih u tablici, prvi faktor jasno tumači postojeće odstupanje među varijablama koje se odnose na ciljeve odgojno-pastoralnog djelovanja (prema tome, onima koje se odnose na 13. pitanje u upitniku). Drugi faktor se odnosi na varijable odgojnih ciljeva povezanih s odgojem za ljudska prava i njihovim promicanjem (onima iz 12. pitanja u upitniku) te nam, malo manje od prethodnoga, može objasniti disperziju mišljenja s obzirom na moguće ciljeve odgoja i promicanja ljudskih prava.

Značenje tih rezultata je sljedeće: između ta dva vida (jednoga više odgojnoga,

a drugoga više pastoralnoga) nema značajne međusobne povezanosti. Oni su štoviše neovisni. Odgojna dimenzija, koja više naglašava sociokulturalne i antropološke vidove, te pastoralna dimenzija, koja naglašava i biblijsko-evandeoske elemente, nisu međusobno značajno povezane.

Rezultati sučeljavanja među dvama proučanim dimenzijama u biti potvrđuju ono što je proizašlo iz analize svake od njih: poimanja, percepcije i uvjerenja koja su izrazili sabornici nisu jako konvergentni. Mjerila koja vode svakodnevne odgojne i pastoralne djelatnosti salezijanaca nemaju proširenu i produbljenu svijest o djelotvornosti izravne brige o ljudskim pravima.

Potrebno je ozbiljno i promišljeno poraditi na senzibilizaciji i kapilarnoj formaciji kako bi sazrelo uvjerenje da je put ljudskih prava danas djelotvoran put za ostvarivanje preventivnog sustava te kako bi se istovremeno smatralo da je taj put aktualiziranja onaj put koji omogućuje uključivanje salezijanskog odgojnog poslanja u kulturno ozračje u kojem se poslanje odvija. Osim toga, potrebno je zrelo stvaranje pa-

¹² K. D. BAILEY, *Metodi della ricerca sociale*, Il Mulino, Bologna, 1995, str. 585.

storalnih projekata koji će moći proširiti suradnju na one koji su osjetljivi za izravni angažman u odgoju. U tom djelu senzibiliziranja i eksperimentiranja s novim putevima posredovanja salezijanskog poslanja, mogu biti vrlo djelotvorni povezivanje u mrežu i komuniciranje, sučeljavanje i razmjena postojećih »dobrih praksi«, eventualno i pomoću banke podataka pozitivnih iskustava i problema s kojima se valja sučeliti, kojoj će svi imati pristup i moći doprinositi.

ZAKLJUČAK:

Uvjeti koji su nužni za djelotvornost odgoja za ljudska prava

Kako bi se salezijanski odgojni angažman mogao djelotvorno ostvariti na putu ljudskih prava, nužan je zajednički temelj informacije i operativne metodologije koji će uspjeti pokazati taj put kao nešto što je moguće ostvariti i koji će to polje očistiti od svakog neshvaćanja i mogućeg nepovjerenja.

1. Ne može se odgajati za ljudska prava i, posebice, prava maloljetnika, u odgojno-pastoralnom djelovanju a da ih se ne poznaje, da se ne uoče antropološka načela na kojima se nadahnjuju i odgojni ciljevi koje ta prava jasno određuju.¹³ To poznavanje treba pomoći da se shvati kako antropološko viđenje koje ih podrazumijeva ne sprečava nikakvu specifičnu perspektivu punine te se, istovremeno, nadahnjuje na etičkom viđenju koje promiče slobodu i odgovornost.

2. Drugo nužno pojašnjenje, kako bi se mogla vrednovati eventualna djelotvornost odgoja za ljudska prava za odgojno-pastoralno djelovanje salezijanaca, odnosi se na nužnost sazrijevanja uvjerenja o neodrecivoj obostranoj uzajamnosti odgoja i pastoralna, evanđelja i odgoja. Vršiti odgojno-pastoralnu zadaću u salezijanskom

stilu uključuje i sposobnost i pedagoško razumijevanje za ostvarivanje neodrecivog odnosa između ljudske zrelosti i kršćanskog rasta, prihvaćanja odgojnog zadatka kao konkretnog načina suradnje s Bogom u rastu ljudske osobe. Nije riječ o dva odvojena zadatka, nego o dva vida istoga zadatka koji pozivaju na kreativnost odgajatelja-umjetnika, kojega nadahnjuje pastoralna ljubav, radi ostvarivanja »obostrane međurazmjene« i njihove »skladne integracije«.¹⁴ Odatle potreba da se razmišlja »o obostranom odnosu između ljudske zrelosti i kršćanskog rasta« koji za nas »valja smatrati temeljnim i neophodnim u svim situacijama. O njegovom ispravnom tumačenju ovisi ispravna i djelotvorna primjena naših Konstitucija (čl. od 31. do 43). Prema tome: antropološki zaokret, da; ali onaj na kojemu je vrhunac Krist, Novi čovjek!«¹⁵ Upravo povezivanje s Novim čovjekom može nam pomoći da premislamo angažiranje za promicanje ljudskih prava pomažući nam da shvatimo ostvarivanje ljudskog života.

Sve to zahtijeva nove kompetencije: prije svega one koje su povezane uz čitanje stvarnosti i uz stvaranje pedagoškog pro-

¹³ Službeni komentar o ciljevima odgoja što ga je razradila Visoka komisija UN-a za ljudska prava jako je zanimljiv i može biti vrlo koristan kako bi se dobro razumio smisao i uloga prvoga paragrafa članka 29. Konvencije o pravima maloljetnika: OBSERVATION GÉNÉRALE No 1(2001), *Les buts de l'éducation* (Paragraphe 1 de l'article 29). URL: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)/CRC.GC.2001.1.Fr?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)/CRC.GC.2001.1.Fr?OpenDocument)

¹⁴ Usp. E. VIGANÒ, *Nuova Educazione*, u: ACG 72(1991)337, 19. Ovaj dokument osmoga don Boscova nasljednika je najnadahnutiji dokument o odnosu odgoja i evangelizacije. Don Viganò u uvodu govori o »hitnoj potrebi za odgojem« i uočava je u masovnom »antropološkom zaokretu« koji kulturalno zapada u opasnost da prijede u »ograničavajući antropocentrizam«.

¹⁵ *Isto*, str. 6.

jekta. Riječ je o nastojanju koje prije svega ima obilježje osobne formacije za svakoga pojedinog salezijanca i za cijelu Družbu, ali bi trebalo postati i posebno važna briga i služenje konkretnom području. Ulagati u to djelovanje ne znači oduzeti energiju i vrijeme posvećeno djeci, nego povećati resurse koji su im namijenjeni pomoću proširenog djelovanja koje poboljšava stanje u kojemu djeca žive, rastu i postaju svjesna svojih prava i dužnosti.

Prema tome, uputno je da salezijanske zajednice postanu motor pokretač trajnog istraživanja, razmišljanja, formiranja i sakupljanja dokumentacije i iskustava koje će velikodušno stavljati svima na raspolaganje. Bilo bi osobito važno kad bi one, pomoću takve funkcije, mogle dobiti isturen položaj koji omogućuje da se u kraće

vrijeme ostvare promjene koje se događaju, zasigurno ne prije svega da bi ih se promicalo, nego zato da ih se bolje usmjeri i da se pomogne svima – a napose maloljetnicima – da u stvarnosti u kojoj žive budu aktivni sudionici a ne obični (možda negdje na rubu i šutljivi) promatrači kulturalnih, društvenih, političkih novosti...

Valja stoga načiniti odvažan izbor koji će, što je osobito važno, biti i dalekovidan te neće krivo tumačiti salezijansku karizmu. Naprotiv, to mora biti izbor koji tu karizmu uzvisuje i čini razumljivom i onima koji je još uvijek ne poznaju ili je ne cijene. Međutim, kako bi se to postiglo, valja kritički razmisliti o vlastitom djelovanju, oduševiti se za novo, »mudro se prisjetili prošlosti« kako bi se djelovalo još usklađenije s don Boscovim srcem.